

PAPER DETAILS

TITLE: CANAN TAN'IN KALEMINDEN KELEPÇELİ KADINLAR

AUTHORS: Alev SINAR UGURLU

PAGES: 103-129

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/299262>

CANAN TAN'IN KALEMİNDEN KELEPÇELİ KADINLAR

Alev SINAR UĞURLU*

Gönderim Tarihi: Eylül 2016

Kabul Tarihi: Kasım 2016

ÖZET

Türk Edebiyatı'nda hapisane temini daha ziyade siyasi sebeplerden dolayı kısa ya da uzun süreli hapis cezasına çarptırılmış yazarların işledikleri görülmektedir. Orhan Kemal, Kemal Tahir, Kerim Korcan, Çetin Altan, Nihal Atsız, Erdal Öz, Rıfat Ilgaz, Abdülkadir Billurcu, Remzi Çayır, Sevgi Soysal, Feride Çiçekoğlu hayatlarının bir döneminde yaşamak zorunda kaldıkları bu mekândaki gözlem ve tecrübelerini edebî esere taşımış yazarlarımızdan bazılarıdır. Hapishane temini roman türünde işleyen yazarlarımızdan Füzûzan ve Canan Tan ise yargı süreci sırasında veya yargı kararıyla bu mekânı tanımış yazarlardan değildirler. Füzûzan 47'liler adlı romanında yaşamadığı bu mekânda yaşayan kadınları anlatır. Ancak diğer yazarlar gibi cezaevini irdelemek yerine 12 Mart döneminde kadının cezaevi ile bağlantısı üzerinde durur. Günümüzün çok okunan yazarlarından araştırmamıza konu olan Kelepçe romanının yazarı Canan Tan ise mahkûm sıfatıyla değil sadece gözlemlemek ve eserine malzeme toplamak amacıyla cezaevinde bulunmuştur.

Bu çalışmada Canan Tan'ın 2016 yılının nisan ayında yayımladığı ve kadın mahkûmların cezaevi hayatlarından bir kesit sunarken onların toplum nezdinde suçlu damgası yemelerine sebep olan süreçten de söz eden Kelepçe adlı romanı değerlendirilecek, suçu oluşturan psikolojik ve sosyolojik sebeplerin esere nasıl yansıdığı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Canan Tan, Kelepçe, roman, hapishane, suç, kadın

* Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, alevsinar@uludag.edu.tr

Women in Cuffs by Canan Tan's Writing

ABSTRACT

It can be seen that prison theme is mostly used by the authors who are sentenced to short or long term punishments for political reasons in Turkish literature. Orhan Kemal, Kemal Tahir, Kerim Korcan, Çetin Altan, Nihal Atsız, Erdal Öz, Rıfat Ilgaz, Abdülkadir Billurcu, Remzi Çayır, Sevgi Soysal, Feride Çiçekoğlu are some examples of the Turkish authors who carried their experiences in this harsh environment to their literary works. Füzûzan and Canan Tan differ from other writers who used prison theme in their novels by not knowing this place by a consequence of legal punishment. In her novel *47'liler*, Füzûzan tells the story of the women who lives in this place which she herself did not live. Yet, she scrutinizes the relationship between woman and prison in 12 Mart era instead of focusing to prison. One of the bestselling writers of our time and the author of novel *Kelepçe* which is subject of our study, Canan Tan, set foot in prison not as a prisoner but as an observer with the purpose of gathering material for her novel.

In this paper, the novel *Kelepçe*, which is written by Canan Tan and published in April 2016, will be reviewed and its portrayal of psychological – sociological background of crime will be examined. *Kelepçe* presents a view to the life of the women inmates, and also narrates the process which ends up with stigmatizing of them in public opinion.

Key Words: Canan Tan, *Kelepçe*, novel, prison, crime, woman

Cezaevi Türk Dil Kurumunun Büyük Türkçe Sözlüğüne göre “Hükümlülerin içinde tutuldukları yapı, hapishane, mahpushane, dam, kodes, mahbes”, “Özgürlüğü bağlayıcı cezaların yerine getirildiği yer”¹ şeklinde tanımlanmaktadır. Günümüzde cezaevi işlenen suçun cezasını çekmek üzere suçlunun yargı tarafından belirlenen süre boyunca hürriyetinin sınırlandığı bir barınma mekânı olmaktan çok suçlunun daha iyi duruma getirilip topluma yeniden kazandırılmasını hedefleyen ıslah mekânıdır.

¹Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58b7fe5aa16ee7.21568754 (Erişim: 04.10.2016)

Dünya edebiyatına bakıldığında ilk olarak dikkati İngiliz Edebiyatı'nda 18. yüzyılda yazılmış hapishane romanları çekmektedir. Bu romanlarda dönemin meşhur iki hapishanesinden, Newgate ve Bridewell hapishanelerinden hareketle suç-suçlu-ceza kapsamında hapishane üzerinde durulduğu görülür. Charles Dickens'ın *Oliver Twist*, Daniel Defoe'nun *Moll Flanders*, Henry Fielding'in *Amelia*, Samuel Richardson'ın *Clarissa* adlı romanları 18. yüzyıl hapishane romanlarının en bilinenleridir. Bu romanların yazarları adalet mekanizmasındaki yozlaşmayı, sosyal aksaklıkları, mahkûmlara yapılan zulüm ve işkenceyi, hapishanedeki insanlık dışı yaşam koşullarını şahit oldukları acı olaylardan yola çıkarak anlatırlar². 1789 Fransız İhtilali'nden sonra insan haklarının tartışılır hale gelmesiyle birlikte dünya edebiyatında hapishaneyi işleyen eser sayısında artış görülür. 19.yüzyılda Alexandre Dumas'nın *Monte Kristo Kontu*, Dostoyevski'nin kendi hapishane tecrübelerini anlattığı *Ölümler Evinden Anılar*, 20.yüzyılda Henri Charriere'nin otobiyografik romanı *Kelebek*, Arthur Koestler'in *Gün Ortasında Karanlık* romanı, Thomas E. Gaddis'in *Alkatraz Kuşçusu* adlı anı romanı bu temi işleyen eserlerin en çarpıcı örnekleridir.

Türk Edebiyatı'nda hapishane temini daha ziyade siyasi sebeplerden dolayı kısa ya da uzun süreli hapis cezasına çarptırılmış yazarların işledikleri görülmektedir. Orhan Kemal (*72. Koğuş*, *Suçlu*, *Sokakların Çocuğu*), Kemal Tahir (*Esir Şehrin Mahpusu*, *Kelleci Memet*, *Namusçular*, *Damağası*, *Karılar Koğuşu*), Kerim Korcan (*Linç*, *İdamlıklar*, *Tatar Ramazan*), Çetin Altan (*Büyük Gözaltı*, *Bir Avuç Gökyüzü*), Nihal Atsız (*Ruh Adam*), Erdal Öz (*Yaralı*), Rıfat Ilgaz (*Karartma Geceleri*), Abdülkadir Billurcu (*F-13-101 Cinnet Koğuşu*), Remzi Çayır (*Mamak Mahpushanesi*), Sevgi Soysal (*Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu*), Feride Çiçekoğlu (*Uçurtmayı Vurmasınlar*) hayatlarının bir döneminde yaşamak zorunda kaldıkları bu mekândaki gözlem ve tecrübelerini edebî esere taşımış yazarlarımızdan bazılarıdır.

² Geniş bilgi için bkz. Urgan 2015.

Hapishane temini roman türünde işleyen yazarlarımızdan Füzûzan, Pınar Kür ve Canan Tan ise yargı kararıyla bu mekânı tanımış yazarlardan değildirler. Füzûzan *47'liler* adlı romanında yaşamadığı bu mekânda yaşayan kadınları anlatır. Ancak diğer yazarlar gibi cezaevini irdelemek yerine 12 Mart döneminde kadının cezaevi ile bağlantısı üzerinde durur. Yazdığı romanlar yüzünden hâkim karşısına çıkan Pınar Kür *Asılacak Kadın* adlı romanında erkek baskısı altında ezilen, erkeğe sığınmış çaresiz bir kadının işlemediği bir suçtan dolayı kadın düşmanı bir hâkim tarafından idama mahkûm edilmesini işler.

Canan Tan, *Kelepçe*'de Füzûzan gibi kadın-siyaset bağlamında cezaevini ele almamış ya da her ne kadar Pınar Kür gibi erkek baskısıyla hayatı kararın kadınlardan söz etmiş olsa da cezaevindeki kadının ve onun cezaevine düşmesine neden olan erkeklerin psikolojisini yansıtmamıştır. Canan Tan, gerçek hayat hikâyelerinden hareketle kadını cezaevine düşüren sebepler üzerinde okuyucuyu düşündürmek istemiştir. Bu çalışmada Canan Tan'ın 2016 yılının nisan ayında yayımladığı ve kadın mahkûmların cezaevi hayatlarından bir kesit sunarken onların toplum nezdinde suçlu damgası yemelerine sebep olan süreçten de söz eden *Kelepçe* adlı romanı değerlendirilecektir.

Edebî değeri tartışmaya açık ancak 2000'li yılların çok okunan yazarlarından araştırmamıza konu olan *Kelepçe* romanının yazarı Canan Tan ise mahkûm sıfatıyla değil sadece gözlemlemek ve eserine malzeme toplamak amacıyla bulunduğu ceza evinde dinlediği hikâyeleri aktarır. Gazeteci Selnur Aysever'in kendisiyle yaptığı bir röportajda tanımadığı bir mekânı asla romana taşımadığını belirtmekte, *Kelepçe* romanını yazmadan cezaevinde yaptığı incelemeden bahsetmektedir:

“Bütün kitaplarımda, olayların yaşandığı mekânları mutlaka önceden gezip görürüm. Cezaevinde geçen bir romanı yazarken de o havayı solumam gerekiyordu. Ancak cezaevine giriş nedenim, yalnızca oradaki yaşam şartlarını gözlemlemek içindi. Koğuşlar, koğuşlardaki odalar, çeşitli etkinliklerin yapıldığı atölyeleri gezdim. Sabah öğlen akşam yenilen yemek listelerini aldım. Dört duvar arasında nasıl

yaşandığını inceden inceye araştırdım. Topladığım verilerin her biri yazdığım öykülerde yerini aldı ve kitabıma gerçeklik kazandırdı.” (...) “Benim gittiğim ceza infaz kurumunda, eğitim faaliyetleri kapsamında çok sayıda kurs ve atölye çalışması vardı. Okuma-yazma, dikiş-nakiş, takı tasarımı, kuaförlük, deri işleme, çanta-kemer ve mum yapımı; bilgisayar, resim, satranç, bağlama ve gitar kursları... Atölyelerde çalışanlar, iş yaparken cezaevinde olduklarını bir nebze olsun unuttuklarını söylüyorlar. Üstelik çalışma haklarına sahipler. Sigortalılar ve az da olsa para kazanabiliyorlar.”³

Canan Tan, romanın sonunda yer alan “Teşekkür” başlığının altında da “Bileklerinde kelepçenin soğukluğunu hisseden kader mahkûmlarıyla yüz yüze gelmeden, onların yaşadığı ortamın havasını solumadan yazamazdım bu kitabı” (s. 199)⁴ cümlesiyle kadın mahkûmları toplumdan tecrit edildikleri ortamda tanımaya çalıştığını ifade etmektedir.

Kelepçe romanı, cezaevlerinin mekân olduğu romanların büyük bir kısmında üzerinde ısrarla durulan olumsuz cezaevi şartlarını gözler önüne serip büyük ve telafisi imkânsız suç⁵ da işlese, mahkûm da olsa insanın insanlık onuruna yakışan şartlar altında yaşama hakkını savunmak amacıyla yazılmamıştır. Canan Tan, kitabın sonundaki “Teşekkür” kısmında belirttiği üzere İzmir Aliğa Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda yaptığı araştırma sonucunda bu romanı kaleme alarak kadını bu mekâna sürükleyen sosyal ve psikolojik sebepler üzerinde durmuştur. Romanda adlî suçtan⁶ hüküm giymiş on dört kadının yaşanmış hikâyesi anlatılır. Yazarın amacı ne bu mahkûmları ne de onların suç işleyip hapse atılmalarına sebep olanları küçümsemek,

³ <http://www.remzi.com.tr/kitap-gazetesi/yazarken-hesap-kitap-yapmam> (Erişim: 05.10.2016)

⁴ Alıntılar şu baskıdandır: Tan 2016.

⁵ “Suç itaate çizilen bir sınır ve bir başkasına zarar verme kastıyla yapılan her türlü fiili ve sözlü davranışlardır.” (Fındıklı 2012: 2)

⁶ Adam öldürme, adam öldürmeye teşebbüs, darp, gasp, hırsızlık, cinsel taciz, ırza geçme, kundaklama, uyuşturucu ticareti gibi suçlar adlî suç sayılmaktadır.

aşağılamak değildir. İnsan meçhul bir varlıktır ve insanın doğasında iyi ve kötü bir aradadır. Bu nedenle insanı tanımak zordur; hele suç işlemiş, beşerî ve sosyal davranış kurallarını, yasaları çiğneyerek başkasına zarar vermiş olan insanı tanımak çok daha zordur. İşlenen suç, suçu işleyen hakkında asla tam bir fikir veremez. Suçun değerlendirilebilmesi için suçlunun hayatında onu suça hazırlayan olayların, amillerin neler olduğuna bakmak, suçu tahlil etmek gerekir. Canan Tan'ın bu romanı yazarken hareket noktası bu düşüncedir. *Kelepçe* romanında yazar cezaevlerinin sosyolojik ve psikolojik bir laboratuvar olduğunu göstererek toplumsal ve bireysel aksaklıkların suça dönüşebileceğini, masumiyet ile suçluluk arasındaki kısa süreyi ve insanın başına nelerin gelebileceğini yansıtmıştır.

KELEPÇE’NİN HÂLİ GİBİ MAZİSİ ve İSTİKBALİ DE KELEPÇE ALTINDA OLAN KADINLARI

Kelepçe kelimesi Türk Dil Kurumuna ait Güncel Türkçe Sözlük'te “*Tutukluların kaçmasını önlemek için bileklerine takılan, bir zincirle tutturulmuş demir halka*”⁷ şeklinde açıklanmıştır. Romana ad olan bu kelime adlî kadın mahkûmların sadece cezaevi içindeki konumlarını yansıtmakla kalmaz mazilerini ve hatta istikballerini de yansıtır. Onlar hikâyelerini anlattıkları sırada özgürlükten mahrumdurlar; adliyeye ya da hastaneye ellerine kelepçe takılmak suretiyle ve jandarma nezaretinde giderler. Ancak hikâyeleri dinlendiğinde büyük kısmının hayatı boyunca hür iradesiyle hareket edemediği, onlar için hayatî olan kararları hep başkalarının verdiği görülmektedir.

Romanda on dört kadın mahkûmdan bir tanesi kastın aşılması suretiyle, bir tanesi taksirle, üç tanesi tahrik altında, dört tanesi tasarlayarak (taammüden) cinayetten, bir tanesi tahrik altında cinayete teşebbüsten, iki tanesi uyuşturucu ticaretinden, bir tanesi hırsızlık ve

⁷ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58b806305a83a7.19153806 (Erişim: 04.10.2016)

gasptan, bir tanesi de dolandırıcılıktan hüküm giymişlerdir. Bu kadınlardan ikisinin sorunlarının psikiyatrik boyutta olduğu ve cezai ehliyetlerinin bulunmadığı anlaşılmaktadır. İşlenen sekiz cinayetten üç tanesi koca, iki tanesi anne, iki tanesi evlat, bir tanesi arkadaşın öldürülmesidir. Cinayete teşebbüs suçu da kocaya karşı işlenmiştir. “Kadınların öldürme suçlarının arkasındaki faktörler sıklıkla şiddete, taciz ve/veya tecavüze maruz kalma, medenî nikâh kısılmadan alıkonmadır” (Günşen İçli 2012: 31). Romandaki tabloya bakıldığında suç işleme sebepleriyle ilgili araştırmaları teyit edencesine kadınların şiddete, taciz ve/veya tecavüze maruz kalma sebeplerinden dolayı cinayet işledikleri görülmektedir.

Bu hükümlü kadınlar geri dönüşlerle (flash back) kendi hikâyelerini anlatırlar. Onların iç çatışmaları veya psikolojik durumları yansıtılmakla birlikte ruhsal çözümlemeler üzerinde fazla durulmamış, okurun dikkati onların yaşadıkları acılara çekilmiştir. On üç kadın mahkûmun kaderi koğuş ağası diyebileceğimiz, kadınlar arasında farklı bir itibar gören ve romanda anlatıcı görevini üstlenen on altı yıla mahkûm edilmiş Yeter ile kesişmiştir. Herkes hikâyesini buradaki en kıdemli mahkûm olan Yeter’e, Yeter ise kendi yaşadıklarını son duruşmasında hakkında tahliye kararı çıkan Gonca’ya anlatır. Kimi çocukluğundan, anne babasından, yetiştiği ortamdan; kimi evliliğinden, kocasının ailesinden, çocuklarından söz eder. Bu kadınlar, on bir odalı yeni tip bir cezaevindedirler. Kadınlar topluca bir koğuşta yaşamazlar. Herkesin kendine ait on metrekaresel küçük bir odası vardır. Odalarda karyola, komodin ve elbise dolabı bulunmakta, arzu eden mahkûmlar küçük boy buzdolabı ve televizyon getirebilmektedirler. Bir arada oldukları yer havalandırma diye adlandırılan üstü spiral tel örgülü yüksek duvarlarla çevrili avludur. Burada sohbet ederler, sözde güneşlenirler, tempolu yürüyerek form tutmaya çalışırlar. Ve böylece kısa bir süre için dahi olsa bir nebze dertlerinden uzaklaşma ve özlemini duydukları dış dünyaya yaklaşma imkânı bulurlar. Yılbaşı gecesi veya dinî bayramlar da onları hem sevdiklerinden ayrı oldukları için hüzne boğan hem de yaşama bağlayan, koğuşun ortak kullanım alanında

birlikte yemek yiyip kendilerince eğlenme imkânı veren normal hayata yaklaştıracı zamanlardır. Hele dinî bayram dolayısıyla açık görüş izni verilmesi farklı duyguları, utanmayı-acıyı-hüznü-özlemi-ayrılığı-huzuru-huzursuzluğu arka arkaya yaşamalarına sebep olur.

Bu cezaevinde kendilerine ait bir odaya sahip olmalarına rağmen yine de kadınların aidiyet duygularının kaybolduğu fark edilmektedir. Yalnızlıklarıyla ve özlemleriyle baş başadırlar. Cezaevinin kabullenmek zorunda bıraktığı davranışları ve yaşam şeklini benimsemiş görünürler. Hepsinin tek hayali, özgürlüğe yeniden kavuşabilmektir. Cezaevinden bir gün çıkacaklarını ve yeni bir başlangıç yapacaklarını düşünmek onlara dayanma gücü verir. Buradan çıktıktan sonra bir meslek sahibi olabilmeleri için devam ettikleri kuaförlük, dikiş gibi kurslar da hem bundan sonrası için ümit ışığı olur hem de kendilerine güven duygusu kazandırır.

Romanda temel anlatı Yeter'in cezaevi ve mahkûmlar hakkında verdiği bilgiler, alt anlatı ise her kadının farklı hikâyesidir. Bu alt anlatılar eseri temel anlatıdan uzaklaştırmaz, temel anlatıya giden süreci işaret eder. Romanın gerçek yazarı Canan Tan'dır. Yazar, sözü anlatıcı konumundaki Yeter'e teslim etmiştir. Anlatıcı Yeter, olaylara şahit olmamış ama bu kadınların hepsini görmüş, hepsiyle konuşmuştur. Dolayısıyla okur ile mahkûmlar arasındaki irtibatı Yeter kurmaktadır. Kadınlar hikâyelerini bazen kendileri ayrıntılı bir şekilde anlatırlar, bazen de Yeter ana hatlarıyla onların yaşadıklarından söz eder. Hiçbir müdahaleci tavır göstermeden sadece kendisine anlatılanları veya işittiklerini naklederek okuru yeni tanışacağı mahkûma hazırlar, okurun ona nasıl bakacağını belirler. Anlatıcı Yeter de onlardan biridir. Bu nedenle kader arkadaşlarının psikolojik durumlarını, yaşadıkları şartları iyi bilir. Roman dünyasına yerleştirilmiş bir figür olmanın ötesinde Yeter'in de diğerleri gibi acı bir hikâyesi vardır. Onun hikâyesinden roman boyunca parça parça söz edilirken en son anlatıda baştan sona yaşadıkları kendi ağzından aktarılır.

YETER

Ailenin altıncı kız çocuğu olarak dünyaya gelen Yeter erkek çocuk vermediği gerekçesiyle alkolik babasının annesine uyguladığı şiddete şahit olarak yetişmiş, bu şiddetten sık sık o da nasibini almıştır. Dayak, küfür ve hakaretin bedeninden çok ruhunu ezmesinden kurtulmak için çareyi görür görmez kurtarıcısı zannettiği Ali'ye kaçmakta bulur. Ancak Ali daha ilk günden “*Evinden kaçan kızın nikâh neyine?*” (s. 191) diyerek Yeter'in umudu değil kâbusu olacağını hissettirir. Talihsiz Yeter, babasının bir kopyasıyla evlendiğini kısa sürede anlar. Alkol, hakaret, aşağılanma, şiddet evliliğinin her döneminde onunla birlikte. Romanda kızı Pakize'nin sorduğu “*Yani sen hep dayak mı yedin anne?*”, “*Peki, hiç karşı gelmedin mi? Babana... Babama...*” (s. 189) sorusuna Yeter'in verdiği cevap onun yaşamı boyunca şiddete tutsak olduğunun, şiddete kelepçelendiğinin ifadesidir:

“*Nasıl karşı gelecektim? İçinde bulunduğumdan öte bir yaşam tanıımıyordum ki. Kendimi bildim bileli tutsaktım. Aşağılanmaya, ezilmeye, dayığa tutsak...*” (s. 189-190)

Yeter, kocasından gördüğü her türlü şiddete henüz okul çağında olan kızı ve oğlu için katlanmaktadır. Ancak bir gece kocası Ali beraberinde getirdiği kendisi gibi serseri bir arkadaşı için karısına içki sofrası hazırlatıp, bu sofrada onu arkadaşına peşkeş çekmeye kalkınca Yeter neye uğradığını anlayamaz. Hiç konuşmadan, söylenilenlere cevap vermeden mesafeli durmaya çalışsa da sarhoş Ali'nin kızları Pakize'yi içki sofrasına çekip kendilerine hizmet ettirmek istemesi ve tir tir titreyen çocuğun korkuyla rakı şişesini devirmesi üzerine Ali çocuğu dövmeye başlayınca, bu kadar ağır tahrik Yeter'in katil olmasına yol açar. Yeter, yaşam boyu gördüğü bütün eziyetlere en ağır şekilde “yeter” diye haykırdığı cinayet anını şöyle anlatmaktadır:

“*O an kızımın yerinde ben vardım!*”

Ali babam olmuştu. İçkiliydi gene, saldırgandı. İnsan görünümünde bir canavar gibi, vuruyor ha vuruyordu. Durmadan, dinlenmeden, öldüresiye...

Birden, gözümün önündeki her şey siliniverdi.

Hissettiğim tek şey bedenimi eskisinden de sıkı, sımsıkı sarıp sarmalayan zincirlerimdi. Ayağımın ucundan dolana dolana yukarılara kadar çıkıp boğazıma düğüm atan, o acımasız zincirler...

Nefes alamıyordum artık... Boğuluyordum!

Son bir gayretle boğazıma gitti elim. Bir nefes, bir nefes...

Ah, bir nefesçik alabilseydim!

Bu kez, ekmek bıçağını kavradı parmaklarım.

Can havliyle zincirlere vurmaya başladım.

Bir halka, bir halka daha... Bir halka, bir halka daha...

Tek tek kopardım zincirlerimin halkalarını. Parçaladım, lime lime ettim.

Derin bir “oh” çektim. Sonunda nefes alabiliyordum.” (s. 197)

SULTAN

Sultan, üç oğlandan sonra gelen dördüncü çocuktur. Bu nedenle babası adını Sultan koymuştur. Babası doğar doğmaz onu sultan ilan etse de Sultan'ın sultanlığı bebeklikten öteye geçemez. Babasının ve ağabeylerinin baskısı altında büyüyen Sultan ortaokuldan sonra okutulmamış ve öğretmen olma hayali suya düşmüştür. İçindeki tahsil arzusunu okuduğu kitaplarla karşılamaya çalışan Sultan görücü usulüyle Metin adlı bir öğretmenle evlendirilir. Bu evlilikten Nazlı adını verdikleri kızları dünyaya gelir. Tanımadığı, ailesinin seçtiği biriyle evlenmiş olmasına rağmen Sultan çok mutludur, kocasıyla her bakımdan uyum içindedirler. Ancak bu mutluluk kalp hastası olan Metin'in ölümüyle sona erer. Ailesi genç yaşta dul kalan Sultan'ın

kızıyla yalnız yaşamasına izin vermediği için Sultan baba evine geri döner. Kısa bir süre sonra da Sultan'ı İlyas adında çocuk sahibi olamayan bir adamla evlendirirler. İlyas, Nazlı'ya baba şefkatiyle yaklaşp bakımını üstlenince, Sultan'a da sevgiyle yaklaşınca Sultan bu evliliği benimser. Kendisi ve kızı için sıcak bir yuva bulduğunu zanneder. Ferdî hürriyetine sahip olarak yaşamaktadır. Hatta paraya ihtiyacı olmadığı halde komşusunun hasta annesine bakıcılık yaparak kendince çalışma hayatına bile atılmıştır. Sultan bu evliliğinde de baba evindeki baskıyı görmemiştir ama kızı Nazlı üvey babası tarafından ortaokulu bitirir bitirmez okuldan alınmış ve eve hapsedilmiştir. Sultan, kendisinin değil, on beş yaşındaki dünyalar güzeli kızının zincirlerini gevşetme çabası içindedir. Hasta bakması gereken saatte eve geldiğinde kocasının, sözde baba şefkatiyle yaklaştığı Nazlı'ya tecavüz edişine şahit olur. Evladının hayatının kelepçelenmemesi için kendi bileklerine kelepçe takılmasını seçen Sultan cinayet anını şöyle anlatmaktadır:

“‘Nazlı!’ diye haykırarak İlyas’ın ensesine yapıştım.

“Bırak onu! Bırak kızımı!” diye bağıırıyordum.

Neden sonra ayıldı İlyas. Doğrulup kalktı kızımın üstünden.

Üzerinde beyaz atlet, altı çıplak!

Nazlım, benim nazlı kızımşa utancından kıpkırmızı, hıçkıra hıçkıra ağlıyor...

İlyas ahlâksız, yaptıkları yetmezmiş gibi bana dönüp “Ne var yani, ona da hoca nikâhı kıyarım; ana kız gül gibi geçinip gidersiniz” demez mi!

Kendimi kaybetmişim. Sobanın yanındaki mangal küreğini kaptığım gibi, İlyas’ın kafasına vurdum... vurdum... vurdum...

Küreğin altında debelenen iğrenç bedeni hareketsiz kalana kadar.

Kan içindeydi her taraf. Nazlı ise duvarın dibine sinmiş, için için ağlıyordu.

Metin'in bana bıraktığı emaneti koruyamamıştım. Suçluydum.”
(s. 50)

BEYZA

Anne babasının kıymetlisi Beyza, İşletme Fakültesi mezunudur. Bu alanda yüksek lisans yapmıştır. Yüksek lisans yaparken tanıştığı Mehmet ile evlenmek istemiş ancak babası onu Beyza'ya lâayık bulmadığı için evlenmelerine izin vermemiştir. Mehmet ile yollarını ayıran Beyza, yabancı ortaklı bir şirkette çalışmaya başlar. Bir süre sonra da ailesinin isteğı doğrutusunda babasının arkadaşının oğlu olan Cevdet ile evlenir. Cevdet, anlayışlı-nazik-uysal bir eştir başlangıçta. Mert adını verdikleri bir oğulları olur. Evliliklerinin üçüncü yılında Beyza aldatıldığını Cevdet'in itirafıyla öğrenir ve ailesinin itirazına rağmen hemen boşanır. Ancak bundan sonra Beyza yaşam mücadelesinde tek başınadır. Çünkü anne ve babası söz dinlemeyip boşandığı için onunla görüşmezler. Beyza, kendi ayakları üzerinde durabilen bir kadındır. Ekonomik bağımsızlığı vardır ve çocuğıyla iki kişilik dünyalarında pek mutludurlar. Mert'in gittiğı anaokulundaki resim öğretmeni ile yakınlaşan Beyza'nın bu ilişkisi eski kocasının ve kendisiyle görüşmeyi reddeden ailesinin öfkelenmesine sebep olur. Beyza bir yandan Mert'i Cevdet'in almasını engellemeye çalışırken diğeryandan ailesi tarafından dışlanmanın acısını yaşamaktadır. Bu zor günlerinde Mert'in resim öğretmeni Emre dışında Nalan ve Fehmi isimli karı koca arkadaşları da Beyza'nın en büyük desteğı olur. Beyza ailesi ve eski kocasının hayatına takmaya çalıştığı kelepçeye karşı var gücüyle direnmektedir. Fakat Beyza'nın narin bileklerine somut anlamda kelepçenin takılmasına neden olan olay dost zannettiğı Fehmi'nin bir gece kapısını çalmasından sonra olur. Beyza, Nalan ve Fehmi'yi akşam yemeğine davet etmiş ancak Nalan'ın migreni tutunca çift yemeğe gelemeyeceklerini bildirmiş, buna rağmen Fehmi çıkıp gelmiş, Nalan'ın bir emanetini vereceğini söyleyerek içeri girmiş ve Beyza'ya tecavüze yeltenmiştir. Beyza, namusunu korumaya çalışırken işlediğı cinayeti şöyle anlatmaktadır:

“Belime sarıldı önce. Sert bir hareketle elimdeki servis tabağını alıp tezgâhın üzerine koydu. Öpmeye çalıştı beni. Güçlkle sıyrıldım kollarından.

“Buraya geldiğimden Nalan’ın haberi yok” dedi. “Arkadaşlarımla buluşacağım dedim ona. Anlayacağın, sen ve ben baş başayız bu gece”

“Deli misin sen? Hiç utanma yok mu sende?” diyerek var gücümle ittim. “Hemen çık git bu evden!” diye bağırdım.

“Ayıp ediyorsun” dedi bütün küstahlığıyla. “Emre’ye var da bize yok mu?”

Bir kez daha üstüme doğru hamle yapınca kaçmaya çalıştım önce. Kolumu dirsekten geriye kıvrıp kendine doğru çekti beni.

Korunma içgüdüsüyle sürahiyi kaptığım gibi, tüm gücümle kafasına indiriverdim. Tuz buz oldu sürahi. Fehmi ise yerde kıpırtısız, öylece yatıyordu.” (s. 62)

ESMA

Esma, 17 yaşında görücü usulü ile evlendirilir. Kocası Haydar kabadayı, ona zerre kadar değer vermeyen, şiddet uygulayan, şiddetin dozunu gün geçtikçe arttıran, köle muamelesi yapan bir adamdır. Tır şoförü olan Haydar’ın şiddetine çocukları da maruz kalır. Büyük kızı evlenerek kendini kurtarsa da Esma, küçük kızı ve oğluyla birlikte çile çekmeye devam eder. Haydar’ın bir gece küçük kızını saçlarından dolayarak dövmesi yıllar boyunca dolan bardağı taşıran son damla olur. Haydar’ın ailesine taktığı kelepçeyi kırmak için Esma kızları, oğlu ve damadı ile birlikte Haydar’ı öldürmeye karar verir. Esma cinayet anını şöyle anlatmaktadır:

“Sıra kararımızı uygulamaya gelmişti...

O gün Emir ile Haydar arasında sert bir tartışma çıktı. Her zamanki gibi, oğlunun yerine beni hedef almayı tercih etti Haydar.

“Bu oğlanı sen azdırıyorsun!” diyerek hücum edip dövmeye kalkınca, masanın üzerindeki ağır vazoyu babasının başına indiriverdi Emir.

Bayılmıştı Haydar. Bıçaklayıp öldürdük.” (s. 151)

“Kendim için değil tasam” dedi. “Zaten dört duvar arasında eziyetle geçiyordu ömrüm. Ama ya oğlum, ya kızlarım? Yazık oldu çocuklarıma!” (s. 155)

İLKNUR

Lisans öğretimi ile yetinmeyip alanında yüksek lisans da yapmış olan hemşire İlknur, canından çok sevdiği annesiyle kurdukları iki kişilik dünyada çok mutludur. Annesini yalnız bırakmamak için evlenmeyi bile düşünmemiştir. Bu iki kişilik mutluluk İlknur’un annesinin meme kanseri olmasıyla bozulur. İlknur annesine bakabilmek için erkenden emekliliğini ister. Ne kadar tedavi görürse görsün kötü huylu ur vücudun hemen her yerine yayılır. İlknur ağrılar içinde kıvranan ve kendisini bu eziyetten kurtarması için yalvaran annesinin çektiği işkenceye son vermek, onu ağrıların kelepçesinden kurtarmak için kelepçenin kendi bileklerine takılmasını göze alır. İlknur cinayet anını şöyle anlatmaktadır:

“Kararlılıkla doğrulup kalktım. Üç günlük ağrı kesiciyi en büyük boy enjektöre çekip seruma ekledim. Sonra da yaptığım sıradan bir işmiş gibi, yeniden annemin karşısına geçip oturdum.

(...)

Kesik kesik konuşuyordu. Gitgide cılızlaştı sesi.

Avucumun içindeki eli gevşedi...

Ve bitti!

Ötanazi yapmıştım anneme.

“İyi ve güzel ölüm” demek ötanazi.

Keşke böyle bir ölüm yerine; iyi, güzel ve sağlıklı bir yaşam sunabilseydim ona...

Olmadı, başaramadım.” (s. 94)

AYSEL

Aysel, boşanmış bir anne babanın çocuğudur. Annesi ve babası yeniden evlenmişler, bu evliliklerden çocukları olmuştur. Aysel, anne ve babalarıyla birlikte büyüyen kardeşlerinin yanında onlar kadar ihtimam görmediği için kendisini istenmeyen çocuk olarak hissetmiştir. İlköğretimi bitirdikten sonra okula gönderilmeyen Aysel’den istenen, anne ve babasının çocuklarına bakıcılık yapmasıdır. Bu hayata katlanmak istemeyen Aysel teyzesinin kızı Nuray’ın evine taşınır. Nuray’ın evine taşınması Aysel’in bundan sonraki hayatını belirleyecek bir dönüm noktası olur. Nuray’ın her akşam gelen farklı erkek misafirleri vardır. Aysel bu misafirlerden Nihat isimli gence âşık olur, duygularının karşılıklı olduğunu zanneder ve hamile kalır. Hamile olduğunu fark ettiğinde Nihat onu terk etmiştir, bebek dört aylık olmuştur ve dört aylık bebeği alabileceğini söyleyen doktor ödeyemeyeceği bir para talep etmiştir. Aysel, babasız doğurduğu çocuğu onun hayatına kelepçe vurmadan, evlatlık vermeden, nasıl büyüteceğini düşünürken bebek bir sabah her zamankinden fazla ağlar. Ağlama sesi komşular tarafından duyulmasın diye eliyle bebeğin ağzını kapatan Aysel kastın aşılması suretiyle işlediği cinayeti şöyle anlatmaktadır:

“ “Kes şunun sesini!” diye tersleniyordu Nuray Abla. “Apartmanı ayağa kaldıracak kerata. Komşular duruma ayılırsa yanarız!”

Telaşa kapılmıştım. Gitgide yükseliyordu bebeğimin sesi, gitgide artıyordu ağlaması. Ne yapacağımı bilemez bir haldeydim.

Öyle ya da böyle susturmalıydım onu. O an, aklıma ilk geleni yaptım:

Avucumla bebeğimin ağzını kapayıverdim! Sakinleşir gibi oldu.

*Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi
Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences
Cilt: 18 Sayı: 32 / Volume: 18 Issue: 32*

Sonrasında...

Elimin altında çırpınan minik beden, hareketsiz kalıverdi birden.

Ölmüştü bebeğim!”

ZEYNO

Urfalı Zeyno çok sevdiği kocası Mustafa'nın bir trafik kazası neticesinde ölmesi üzerine akıl dengesini kaybedecek noktaya gelir. Mustafa'nın yatak odalarına giren bir akrebi öldürdüğü gün bu kazayı geçirip hayatını kaybetmesini akrebin öç alması olarak değerlendirir. Mustafa'nın geri geri giden bir kamyonun altında kaldığına kimse inandıramaz onu. Zeyno'ya göre Mustafa'yı akrep sokmuştur. Akrep onda sabit bir fikir, bir takıntı (obsesyon) haline gelir. Bu düşünceyi zihninden atamaz. Mustafa'nın ölüm haberini aldığı andan itibaren adeta ruhu donar, hiçbir şeye tepki vermez olur. Gelininin bu tuhaf halini önemsemeyen kaynanası töreyi öne sürerek Zeyno'nun elinde büyümüş on sekiz yaşındaki kayınbiraderi ile Zeyno'yu evlendirir. Eski kayınbiraderi yeni kocası Hasan ile önce gerçek anlamda karıkoca olmamak üzere anlaşır. Zeyno'daki bastırılmayan akrep takıntısı masum bir takıntı, sıradan bir evham değildir. Tamamen biyolojiktir, beyinle ilgili ciddi bir sıkıntının işaretidir. Onu Hasan ile evlendirmek bu hastalığı tetikler. Duvarda, kendi yüzünde, oğlu Şeyhmus'un yüzünde akreplerin gezdiğini görür. Böyle zamanlarda kriz geçirir. Zeyno yüzünde akrep görmemek için aynaya bile bakamaz olmuştur. Muhtemelen, psikiyatride obsesif-kompulsif bozukluk⁸ olarak adlandırılan bir rahatsızlık geçirmektedir. Zeyno'yu bir psikiyatriste götürecekleri yerde hocaya götürürler, okuturlar, muska yazdırırlar. Bunlar fayda etmeyince kaynanası yeni doğacak bir çocuğun onu avutabileceğini söyleyerek oğlu Hasan'ı ikna edince Zeyno ve Hasan'ın evliliklerinin başında yaptıkları anlaşma Hasan tarafından bozulur ve Zeyno hamile kalır. Kaynaklarda “levirat evlilik”⁹ olarak adlandırılan

⁸ Geniş bilgi için bkz. Koyuncu 2012.

⁹ Geniş bilgi için bkz. Poyraz Tacoğlu 2011.

ölen erkek kardeşin dul karısı ile geride kalan kardeşin evlenmesi şeklinde gerçekleşen bu evlilik Zeyno'daki hastalığın şiddetlenmesine sebep olur. Zeyno için artık akrep Hasan'a dönüşmüştür:

“Kıskaçları Hasan'ın kolları, siyah yağlı bedeni Hasan'ın bedeni; koskocaman bir akrep üstüme çıkmış, beni eziyor, beni aşağılıyor, beni kendine tutsak ediyordu.

En sonunda zehrini bedenime akıttıverdi akrep.

Ben yitik, bir kez daha yenilmiş; akrep utkulu, bir kez daha öcünü almış, küstah, pervasız, alaycı...

Zeyno, Hasan'ın kadını... Hasan akrep... Akrep Hasan... Zeyno akrebin kölesi...

Akrep, ikimizin de efendisi!” (s. 120)

Zeyno, hamileliği sırasında bebeği düşürmek için elinden geleni yapar ama başaramaz. Dünyaya gelen ve ölen amcası Mustafa'nın adı verilen bebek, Zeyno için evlat değil bir “yaratık”, “uğursuz bir akrep yavrusu”dur. Doğumdan sonra iyice aklî dengesini kaybeden Zeyno törenin koymuş olduğu kurallar tarafından kelepçelenmiş hayatının mevcut bir hastalığı tetiklemesi üzerine evlat katili damgası yer. Zeyno cinayet anını şöyle anlatmaktadır:

“Canımdan can çeken bu minik yaratık da neyin nesiydi! İlk kez görüyormuşçasına hayretle baktım kucığımdaki bebeğe.

“Akrep!” diye küçük bir çığlık atmamla yataktan fırlamam bir oldu. Korkuyla geri geri gittim, duvara yasladım sırtımı.

Gözlerimin önündeki görüntü durmadan şekil değiştiriyordu.

Bir Mustafa, bir akrep... Bir Mustafa, bir akrep...

Sonunda sabitleşti görüntü: Yataktaki, minicik boğumları, kuş gagasını andıran kıskaçlarıyla, gerçek bir akrep yavrusuydu!

Birden, hiç olmadığım kadar güçlü hissettim kendimi.

Şahin gibi atladım hasmımın üzerine. Vurdum, vurdum, vurdum... Elimin altındaki minik beden hareketsiz kalana dek.

Sonunda akrebi yenmiştim!

Aynı Mustafa'nın öldürdüğü gibi, bembeyaz çarşafın üzerinde, kanlar içinde yatıyordu uğursuz yaratık..." (s. 124-125)

MERVE

Zeyno gibi cezai ehliyeti olmayan ve psikiyatrik tedavi görmesi için müşahede altına alınan bir diğer mahkûm da Merve'dir. Hukuk Fakültesi öğrencisi olan Merve boşanmış bir anne babanın çocuğudur. Anne babasının boşanacağı haberini Merve üniversite sınavına girmeye iki hafta kala öğrenmiş ve boşanma onda büyük bir ruhsal travma oluşturmuştur. Çalışkan bir öğrenci olan Merve ilk tercihin kazanmıştır ama çok düşkün olduğu babasının evden ayrılması onda terk edilmişlik duygusu uyandırırken babanın boşanır boşanmaz başkasıyla evlenmesi Merve'yi duygusal anlamda tamamen yıkmıştır. Merve bu durumun tek sorumlusu olarak hemen her gün kavga ettikleri annesini görmeye başlar. Annesi geçimsizliğiyle, huysuzluğuyla, anlayışsızlığıyla kocasını başka bir kadına itmiş ve bunun sonucunda da babası evden uzaklaşmış ve aslında eşini değil Merve'yi terk etmiştir Merve'ye göre. Sık sık ağlama nöbetleri geçiren Merve ile önceleri "Ağla, ağla, açılırsın" diyerek alay eden anne sonunda onu bir psikiyatriste götürür. Psikiyatrist, Merve'ye ciddi bir psikolojik rahatsızlık olan "çoklu kişilik sendromu" tanısı koyar ve ilaç desteğiyle tedaviye başlar. Yaşadığı duygusal travma onu şiddetli bir şekilde hissettiği terk edilme korkusu içine itmiş, kendi içinde başka bir kişinin, bir yabancının olduğunu hissettirerek istem dışı, engelleyemediği ve sonradan pişman olduğu davranışlara itmiştir. Hukuk Fakültesi öğrencisi Merve kimliğiyle çalışkan, başarısıyla ailesinin gurur duyduğu, sevecen bir insanken babasının terk ettiği genç kız kimliğiyle anneye karşı öfkeli, suçlayıcı, yargılayıcı bir insana dönüşür¹⁰. İlaçları kullanırken Merve'nin ruhsal

¹⁰ Geniş bilgi için bkz. Enoch vd. 2013.

sıkıntıları baskılanmıştır. Ancak uyku hali içinde, tepkisiz, sakin bir ruh hali belirmeye başlayınca Merve doktora danışmadan, kendi kararıyla ilaçların dozunu yarıya düşürür; sınav zamanı ve annesiyle kavga ettiği zamanlarda ise ilaçlarını hiç kullanmamaya başlar. Annesinin kızının hastalığını ciddiye almaması, şizofreniye yakalandığını anlamaması, hasta kızıyla kavga etmek için hiçbir fırsatı kaçırmaması, kavgalar sırasında kızgınlıkla sürekli “*Delisin!*” diye haykırması, hakaret etmesi Merve’nin hastalığını daha da arttırır. Bu kavgalardan en sonuncusunda anne artık dayanamadığını, evden ayrılıp kendi ailesinin yanına gideceğini söyleyince Merve boşanmayla sonuçlanan anne baba geçimsizliğinin ve hırçın-anlayışsız-sadece kendi duygularını tartarak yaşayan annesinin hayatına taktığı kelepçeden bileğine takılan kelepçeye doğru kendisini götürecek bir cinnet anı yaşar. Merve, cinayet anını şöyle anlatmaktadır:

“Babamdan sonra bir de annem tarafından terk edilecek olmanın korkusu sarmıştı yüreğimi. Engellemeliydim onu...”

Ama nasıl?

Ellerini havaya kaldırmış, çığlık çığlığa bağırınyordu annem:

“Ey yüce Allahım! O adam arkasına bile bakmadan çekti, gitti, beni bu deliyle baş başa bıraktı. Yetti artık! Canımı al, kurtulayım Rabbim!”

Kötüydüm, çok kötüydüm. Beynim genleşmiş, kafatasımı çatlatacak boyutlara ulaşmıştı sanki.

Duvarda asılı duran av tüfeğini kaptığım gibi, karşısına dikildim annemin.

“Canımı al diye rabbine dua ediyorsun ha!” diye bağırdım. “Çok istiyorsan söyle, ben alırım canını!”

“Hiçbir halt gelmez senin elinden!” diye güldü. “Delisin sen! Zırdeli...”

Son sözleri oldu bu.

Patlayan tüfeğin sesiyle ayıldım. Sirtüstü yerde yatıyordu annem. Göbeğinin üstündeki kırmızı leke gitgide yayılmaktaydı.

Ölmüştü!

Kim öldürmüştü annemi?

Kim kıymıştı ona?

Bilemiyordum.

Tetiği çekip, annemi Rabbine kavuşturanın kim olduğunu çıkaramıyordum bir türlü.

Annem için özel bir yer hazırlamalıydim.

Sıra dışı, muhteşem bir mezar!

(...)

Plastik kovanın içine boşalttığım çimentonun üzerine su ekledim. İnşaat işçilerinin yaptığı gibi, kürekle iyice kardım.

Annemin üzerini hazırladığım çimentoyla kapladım, yanlarını güzelce düzelttim. Harika bir mezar olmuştu.” (s.175-177)

NİMET

Nimet, kocasından evliliği boyunca meşin kemerle dayak yemiştir. Bu dayakların sonucunda her tarafı mosmor, gözleri kan çanağı halinde, insan içine çıkamaz vaziyette yıllarını geçirir. Kızları ve oğlu da aynı işkenceye maruz kalmışlar, kızlar genç yaşta evlenerek kendilerini kurtarmışlardır. Nimet ve oğlu Kadir ise bu eziyete katlanmaya çalışırlar. 16 yaşındaki Kadir babasına karşı öylesine büyük öfke ve kin duymaktadır ki bir gün annesi dayak yerken dayanamaz ve aynı meşin kemerle babasına saldırır. Ana oğulun saldırısı sonucunda yaralanan babanın şikâyetçi olması üzerine Nimet ve Kadir tahrik altında adam öldürmeye teşebbüs suçuyla yargılanır ve hüküm giyerler. Onlar babanın hayatları üzerindeki kelepçesini kırmak istemişler ama neticede kelepçe kendi bileklerine geçmiştir.

MİMOZA

Talihsiz Mimoza bir gece üniversiteden sınıf arkadaşlarıyla yemek yedikten sonra evine dönerken şiddetli yağın yağmur yüzünden görüş mesafesinde azalma olması sebebiyle fazla süratli gitmemesine rağmen trafik kazası yapar ve iki kişinin ölümüne yol açar. Bu kadın mahkûmlar arasında en erken tahliye edilen Mimoza'dır. O, iradî olarak değil, taksirle¹¹ adam öldürme cezası işlemiş, "ihsas veya dikkat melekelerindeki kifayetsizlik" (Erem 1971: 68), yolun durumu, tabiat şartları yüzünden görüş mesafesini kaybetmesi, yayaların dikkatsizliği gibi farklı sebepler ölümlü kazaya yol açmıştır. Mimoza'nın yaşadığı hemen herkesin başına gelebilecek çok acı bir olaydır ve kitapta anlatılan ilk mahkûm hikâyesidir. İlk anlatıyı Mimoza'ya ayıran yazar kitabın hemen başında okura cezaevi ile hür hayat arasında nasıl anlık bir mesafe olduğunu göstermek ister gibidir. Mimoza geçmişi kelepçeli olmasa da bileğine takılan kelepçe çıktıktan sonra ne yazık ki kelepçeyi vicdanında taşıyacaktır.

GONCA ve KÜÇÜK KIZI MİNE

Gonca, uyuşturucu ticareti yapmak suçu ile tutuklanmıştır ve dava devam etmektedir. Aslında uyuşturucu satan kocasıdır. Her şeyden habersiz, cahil Gonca'yı kocası kurye olarak kullanmış, kendisi yakalanınca karısını da ihbar ederek cezaevine atılmasını sağlamıştır. Cezaevinin en neşeli mahkûmu olan Gonca bu durumdan şikâyetçi görünmemekte, kargacık burgacık yazısıyla her gün kocasına mektup yazmaktadır. Kocasının onu kıskandığı için, birileri "askıntı olur" düşüncesiyle ihbar ettiğini düşünerek mutlu bile olmaktadır. Gonca uyuşturucu satıcısı kocasının hayatını her anlamda kelepçelediğinin farkında değildir. İşin daha vahimi bu ailede hayatı kelepçelenenin sadece Gonca olmamasıdır. Gonca minik kızı Mine ile birlikte cezaevindedir. Zorunlu olarak mahkûm hayatı yaşayan Mine altı

¹¹ "İradî olarak işlenen icabî veya selbî bir fiilden, fail tarafından istenmemiş olmalarına rağmen kanunun cezalandırdığı neticelerin husule gelmesine Ceza Hukukunda 'taksir' denir." (Erem 1971: 67)

aylıkken annesiyle geldiği cezaevinde çocukluğunu “çocuk” gibi yaşayamadan büyümektedir. Mine ile birlikte yazar mahkûm kadının çocuğu olmak ve insan hayatının çok önemli bir dönemi olan, bilinçaltının oluştuğu 0-6 yaş arasındaki cezaevi çocuklarının dramını da gözler önüne serer. Mine, annesiyle birlikte kaldıkları on metrekairelik odayı evleri sanmakta, hayatı cezaevi olarak algılamaktadır. Buradan çıkınca muhtemelen sosyalleşme ve uyum problemi çekecek, bu dönem onda ruhsal bir travma oluşturacaktır. Romanın sonunda Gonca’nın tahliye haberinin gelmesi haksızlığa uğrayan Gonca’dan çok Mine adına okuru sevindirir.

KEVSER

Yirmi altı yaşındaki Kevser uyuşturucu satmak suçuyla yargılanmıştır. Dört yıldır cezaevindedir. O da kocasından şiddet görmüştür. Kocasını uyuşturucu satıcılığı yapmaktadır. İki yaşındaki kızının kalp kapakçığındaki delik nedeniyle kollarında ölmesi Kevser’i büyük bir bunalıma sokmuş ve teskin olmak amacıyla kullanmaya başladığı uyuşturucunun kısa sürede bağımlısı olmuştur. Kocasını uyuşturucu satıcılığı yaptığı için tutuklanıp cezaevine girince onu kullanan tacirler bu kez Kevser’i kullanmaya başlarlar. Kevser, üçüncü satış sırasında yakalanır. Önce tedavi görmüş, ardından cezaevine getirilmiştir. Cezaevinde tahliye sevincini yaşayanlardan biri de odur. Ancak cezaevinden çıktıktan sonra sığınacak hiç kimsesi olmayan Kevser, tahliyesinden bir gün sonra bir otel odasında yüksek dozda uyuşturucu alarak intihar eder. Kocasının taktığı kelepçeyi hayatından çıkarıp atması mümkün olmayınca Kevser ölüme sığınmıştır.

SEVİL

Sevil, çocukluğundan itibaren çevresindekilere kök söktürecek derecede kıskanç, inatçı, kural tanımayan bir mizaca sahiptir. Egosu bu kadar güçlü olan Sevil aynı zamanda zeki ve akıllıdır. Üniversiteyi bitirdikten sonra Melih isminde bir gençle evlenir. Evliliklerinin birinci yıldönümünde Melih’in kendisini en yakın arkadaşı ile aldattığına şahit olunca boşanır. Melih ile aynı şirkette çalıştıkları için boşanır boşanmaz

istifa eder ve kısa süre sonra kendisine yeni bir iş bulur. Ünlü bir firmanın halkla ilişkiler müdürü olmuş, hızla yükselmiş ve patronun en güvendiği elemanı olmayı başarmıştır. Evliliğinde uğradığı ihaneti bir türlü hazmedemeyen ve insanlara karşı güven duygusunu tamamen kaybeden Sevil, şirketin kendi aracılığıyla yaptığı satışlardan patronundan habersizce komisyon almaya başlar. Bir taraftan bol para kazanırken diğer taraftan aldatılmasıyla hiç ilgisi olmayan insanların canını yakmaktan ötürü tatmin duygusu yaşar. İki yıl sürdürdüğü haksız kazanç temini, bir alıcının onu ihbar etmesiyle sona erer ve Sevil'in hikâyesi cezaevinde noktalanır. Sevil, hastalıklı mizacı tarafından kelepçelenmiş, çevresi için her zaman tehlike oluşturabilecek bir kadındır.

FATMA (YELİZ)

Ailesinin verdiği ada göre Fatma, kendi seçtiği ada göre Yeliz, romandaki kadın mahkûmlar içinde farklı bir konuma sahiptir. Aydın'ın bir köyünde beş çocuklu bir ailenin dördüncü çocuğu olarak dünyaya gelen Fatma zeki ama son derece problemlili bir genç kızdır. O, köylü kimliğinden kendini idrak ettiği andan itibaren utanmış, büyük şehirde yaşayarak, köyde giydiği kıyafetlerin yerine şehirdekiler gibi giyinerek, adını değiştirerek, paraya sahip olarak sosyal statüsünü değiştirebileceğine inanmıştır. Ağabeyi de kendisinden farklı değildir. Fatma, okuyup itibarlı bir meslek sahibi olarak sosyal statü sağlamak yerine ağabeyi ile birlikte hırsızlık, gasp, yaralama ve cinayet suçlarını işler. Bu eylemleri gerçekleştirirken “güç kazanmak amacıyla” uyuşturucu da kullanır. On beş yıl hüküm giyen Fatma işlediği suçlardan ötürü pişman değildir. Hikâyesinin sonunda söylediği aşağıdaki cümleler onda “antisosyal kişilik bozukluğu” olduğunu ve tedavi olmazsa asla düzelemeyeceğini düşündürmektedir:

“İlk duruşmaya giderken, ne kadar arıza bir yaratık olduğumu bir kez daha kanıtladım. Mermerşahi inceliğinde, yarı şeffaf bir kumaştan tulum düşünün... Her yanımda ortada, çamaşırlarım görünüyor içimden.

Vermek istediğim mesaj belliydi: Kenar mahallenin boynu bükük kızı değilim ben! Sosyetik yosmalar nasıl giyiniyorsa, aynı tarzda giyinmek benim de hakkım!

On beş yıl verdiler bana.

Abime ise ağırlaştırılmış müebbet! Silahı çeken o ya ...

Oysa her şeyi planlayan beyin bana aitti.

Haksızlığa gelemem!

Abim değil, kim olursa olsun, melanette ve şeytanlıkta kimse benim elime su dökemez!” (s. 107)

Antisosyal kişilik bozukluğu “yasalara ters düşen ve suç sayılan davranışlar gösteren, gördükleri cezalardan ve deneyimlerinden ders almayan, dürtülerini engelleyemeyen kişileri kapsamaktadır.” (Cömert vd. 2010: 257). Bu rahatsızlığı yaşayanlarda görülen “sürekli yalan söyleme”, “takma isimler kullanma”, “başkasına zarar vermiş, kötü davranmış ya da başkasından bir şey çalmış olmasına karşın, ilgisiz olma ya da yaptıklarına kendince mantıklı açıklamalar getirme ile belirli olmak üzere vicdan azabı çekmeme”, “sinirlilik, saldırganlık” gibi özellikler¹² Fatma’da çok belirgindir. Benzer özellikler Fatma’dan önce bahsedilen Sevil’de de dikkati çekmektedir. On sekiz yaşını geçmiş olan her iki kadın mahkûm da kendilerine hizmet eden hasta mizaçlarının kurbanıdır.

SONUÇ

Kelepçe romanında cezaevi toplumun ceza ile birlikte suçluyu unutulmaya mahkûm ettiği bir yer olarak yansıtılmaz. İnsanların ruhen ölmemesi için cezaevi yönetiminin elden geleni yaptığı ve kadın mahkûmların burada insan onuruna yakışır şartlarda yaşadıkları anlaşılmaktadır. Romanın, hükümlü kadınlarla birebir konuşularak ve yaşadıkları şartlar gözlemlenerek yazıldığı her satırından

¹² Bu özellikler için bkz. Cömert vd. 2010: 258-259.

anlaşılmaktadır ve bu nedenle kahramanların hepsi çok canlıdır. Cezaevi şartlarının son derece iyileştirilmiş olduğunun ve mahkûma insanca yaşama imkânı sunulduğunun anlaşılmasına rağmen yine de roman okunduğunda bu mekânın ruhunun olmadığı hissedilmektedir.

Yazar *Kelepçe*'yi, hapishane konusunu işleyen pek çok eserin aksine şartların düzeltilmesine dikkat çekmek için değil kadında suça neden olan psikolojik ve sosyal nedenleri yansıtmak amacıyla kaleme almıştır. *Kelepçe* romanında yer alan hürriyetleri sınırlandırılmış kadınlar hikâyelerini cezaevindeki ruh halleriyle anlatırlar. Cezaevinin dört duvarı, gün ışığı görmeyen koğuşları, toplumun farklı tabakalarından gelenlerin bir arada olması, cezaevine yerleşmiş olan âdetler gibi faktörler mahkûmlar üzerinde etkilidir. “Gün geçtikçe cezaevinin psikolojisi, suçlunun ferdî psikolojisini hâkimiyeti altına alır” (Erem 1971: 312) diyen uzmanların görüşleri doğrultusunda bu kadınların anlattıklarını suçlu psikolojisi üzerine eklenen cezaevi psikolojisini göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekir. Onlar, adli suçlar sebebiyle hüküm giymişlerdir. Sevil ve Fatma dışında kalan kadın mahkûmların suçun gerçekleştiği ana kadar dürüst bir yaşam içinde oldukları dikkat çekmektedir. Sevil ve Fatma, antisosyal kişilik bozukluğu içindedirler. Zeyno ve Merve ise ciddi anlamda, uzun süreli tedavi gerektirecek, belki de hiç iyileşemeyecek derecede ruhî hastalığın pençesindedirler. Bu dört kadını hariç tuttuğumuzda Yeter, Esmâ ve Nimet kocalarından gördükleri şiddete şiddet kullanarak isyan etmenin ötesinde cinayet işlemiş veya cinayet teşebbüsünde bulunmuşlar, Sultan kızına tecavüz eden kocasını, Beyza ise kendisine tecavüz etmek isteyen arkadaşını öldürmüştür. Aysel evladının, İlknur annesinin, Mimoza da tanımadığı iki kişinin ölümüne yol açmıştır. Gonca ile Kevser ise uyuşturucu ticareti nedeniyle cezaevindedirler. Hepsinin cezaevine uyum sıkıntısı içinde oldukları, yıllardır burada olsalar da bir türlü alışamadıkları, kendi kendilerini dinledikleri, gelip geçen buhranlar yaşadıkları, asabî, tedirgin, huzursuz oldukları fark edilmektedir. İlknur örneğinde görüldüğü gibi haddinden fazla durgun ve hissiz veya Gonca örneğinde olduğu gibi haddinden fazla neşeli

olanlar da vardır. Gonca'nın annesiyle birlikte cezaevinde yatmak zorunda kalan küçük kızı Mine ayrı bir acı tablo çizmekte ve 0-6 yaş arasında çocuğu olan kadın mahkûmların ve onların çocuğu olmanın trajedisini gözler önüne sermektedir. Dışarıda çocuğu olan annelerin yaşadığı acı ise bambaşkadır.

Bu kadınlar hikâyelerini anlatırlarken kendilerine başkalarının gözleriyle değil kendi gözleriyle bakmaktadırlar. Cezaevinde kendi farklılıklarını yaşayamamalarına, günlük hayatlarını istedikleri gibi programlayamamalarına rağmen kendilerine bir yaşam kurabilmişlerdir. Geçmişte yaşadıkları ruhsal ve fizyolojik olayların etkisinden kurtulabilmiş değillerdir; kurtulmaları ve tahliye olduktan sonra iradeleriyle huzurlu, güzel bir yaşam kurabilmeleri bir noktada bir mümkün olsa da hiç kolay olmayacaktır. Kevser'in tahliye sonrasında intihar etmesi bu açıdan dikkat çekicidir.

Canan Tan bu kadınların yaşanmış hikâyelerini roman kurgusu içine yerleştirirken “Suçu toplum doğurur, olgunlaştırır. Suçlu işler.” mesajını vermektedir.

KAYNAKLAR

Cömert, Ece H. ve Gökhan Oral (2010). “Hapishaneler ve Antisosyal Kişilik Bozukluğu”. *Hapishane Kitabı*. Ed. Emine Gürsoy Naskali ve Hilal Oytun Altun, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Demir, Yavuz (2002). *Anlatıcılar Tipolojisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Eagleton, Terry (2016). *Edebiyat Nasıl Okunur*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Enoch, M. David ve N. Ball Hadrian (2013). *İlginç Psikiyatrik Sendromlar*. Çev: Banu Büyükkal, İstanbul: Okyanus Yayınları.

Erem, Faruk (1971). *Adalet Psikolojisi*. Ankara: Sevinç Matbaası.

Fındıklı, Remzi (2012). “Suçların Önlenmesinde Kültürel Değerlerin Rolü”. *Suç Önleme Sempozyumu*. Haz. Sekine Bozdemir-Uğur Argun, Bursa: Bursa Emniyet Müdürlüğü Yayınları.

Günşen İçli, Tülin (2012). “Türkiye’de Suçluların Sosyal Ekonomik ve Kültürel Özellikleri”, *Suç Önleme Sempozyumu*, Haz. Sekine Bozdemir-Uğur Argun, Bursa: Bursa Emniyet Müdürlüğü Yayınları.

Hapishane Dünyası (2008). Haz. Aytekin Yılmaz, İstanbul: Mahsusmahal Kitaplığı.

Koyuncu, Ahmet (2012). “Takıntı... Kuruntu... Vesvese... (Obsesif Kompulsif Bozukluk)”, İstanbul: Liman Yayın - Reklam.

Poyraz Tacoğlu, Tuğça (2011). “Türkiye’de Gerçekleştirilen Geleneksel Evlilik Çeşitlerinin Nedenleri ve Evlilikler Üzerinde Törenin Etkisi”. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 4, s. 114-143.

Remzi Kitabevi Kitap Gazetesi. “Yazarken Hesap Kitap Yapmam” Canan Tan’la Söyleşi. Röp: Selnur Aysever, Fot: Fethi Karaduman <http://www.remzi.com.tr/kitap-gazetesi/yazarken-hesap-kitap-yapmam> (Erişim: 05.10.2016).

Tan, Canan (2016). *Kelepçe*. İstanbul: Doğan Kitap.

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=T DK.GTS.58b7fe5aa16ee7.21568754 (Erişim: 04.10.2016)

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=T DK.GTS.58b806305a83a7.19153806 (Erişim: 04.10.2016)

Urgan, Mine (2015). *İngiliz Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

